

HAFTA KONUŞMASI

Ecel - Kaza - Kader

«Ecel-i-müsemma» ve «ecel-i-kaza» — Tepeden inme kaza — 1914 teki vaka — Tehlikeli geçit: Beyoğlu caddesi — Tamirsiz kalan binalar ne olacak? — Naci Lûgatının tarifleri — Edebiyatımızda kaza ve kader bahsi — kuru kafa masalı ve alın yazısı

Biz «ecel» i, yani ömür müddetinin sonunu ikiye ayırırız. Az çok tabii şekilde gelen ölümün adı «ecel-i-mev'ud» yahut «ecel-i-müsemma»dır; tehlikeye uğramak suretille tesadüf olarak uğranılan ölüm «ecel-i-kaza»dır.

Kazalı ölümlere en tipik nü-mune ise yolda yürürken insanın başına yukarıdan ağır bir cismin düşmesi neticesinde yuvarlanıp gitmesidir ve bunda kazaya uğriyanın hakikaten hiç bir sunu' ve takdiri yoktur.

Gözlerimiz tepemizi göremez. Önümüzdeki açık kuyuya veya çukura düşersek belki bir derece kabahatli tutulmamız mümkündür; «baksaydık» diyenler bulunur. Lâkin kafamıza inenden dolayı nasıl tenkid edilebiliriz? Kaldı ki o inen şeyden eğer bir adım geri çekilmiş yahut ileri gitmiş olsak kurtulabilirdik. Demek ki asıl ecel-i-kaza yolda giderken — düşmekten, yuvarlanmaktan, çiğnenmekten, çarpılmaktan ziyade — başına inen bir ağırlığın tesiriyle ölmektir.

İşte bu hafta içinde Beyoğlu caddesinden güzel güzel, herkes gibi yolunda yürürken yukarıdan kopup yuvarlanan bir demir parmaklığa kurban giden bedbaht hanımın ölümü o kablidir; tam mânâsıyla bir ecel-i-kazadır.

Nasıl ecel-i-kaza demiyelim ki parmaklık bir dakika sonra düşseydi kazaya kendisi değil, bir başkası uğriyacaktı. Ben, siz veya o Kaza ve malşans.. Zira bu zavallı vatandaşımızı azıcık beridedi kunduracı vitrin yolundan pek âlâ alakoyabilirdi. Biçare kadıncağın bir an durur, bir ayakbağının seyrine dalar; belki de beğenirdi; içeriye girer, çıkartır, bakar, giyer, alır veya almazdı. O sırada da vaka olur, dükkândan fırlar, yaya kaldırmasına uzanmış bir cesetle karşılaşınca başkasının ölümünden dolayı teessüre düşerdi.

Halbuki bu ceset kendisinininki olacaktı... eğer ayakbağı dikkatini çekmeseydi! Netekim çekmediği, yoluna devam ettiği içindir ki, kendisinin olmuştur. Ecel-i-kazal

Galiba 1914 yılındaydı; yine Beyoğlunda, Galatasaray civarında bir kadının daha, damdan başına bir çikola reklamının demiri düşmüş, ölümüne sebeb olmuştu.

Ölen, Osmanlı bankası müdürünün kızıydı.

Geçenlerde de yüksek binalardan birinin kocaman taşları sapır sapır caddeye dökülmüş, bir kısım taşlar da yerinden oynuyarak aşağıya sarkmıştı. Bereket itfaiyeye zamanında haber verilmiş, hariçten merdiven uzatılarak tehlike önlenmişti.

Fikirimce Beyoğlu caddesini iyice, ehemmiyetle bir gözden geçirmelidir; balkonları, parmaklıkları, dam kenarı süslerini, hele ilân ve reklam çerçevelerini yoklayıp umumî ve fennî bir kontrola tâbi tutmalıdır.

Zira bu caddede, mağazalarının parlaklığına, debdebe ve haşmetine rağmen bir çok yerlerinde «altı kaval, üstü şifhane» yahut «altı alay, üstü kalay» kabilinden gayet bakımsız, harap, sefil binalar yer almaktadır. Başımızı kaldırıp bakmağa vakit bulduğumuz için üst kısımlar hakkında ne bizim bir fikrimiz vardır, ne de Belediyenin!

Yıllardan beri takılıp bir daha ne hale girdiği bilinmeyen koca koca reklam çerçeveleri yuvarlanıverdi mi bir değil, bir çok kişinin hayatına malolabilir. Pencere kenarlarına sakıye demek, çürük balkonlarını bahçesi çevirmek gibi münasebetsizlikler de bütün şehirde devam ediyor. Evvelki sene bizim semtte bir evin penceresinden düşen koca sakı bir yük arabasının beygirini, tam kafasına isabet suretille öldürüvermedi mi?

Bunlar öyle ecel-i-kazalardır ki kurban gidenin hiç kabahati yoktur; fakat hepsinde de başka-

larının mesuliyeti muhakkak vardır.

Zaten son harb yıllarının bir fenalığı da pahalılık ve kira bedellerinin kıfayetsizliği yüzünden binaları tamirsiz bırakması olmuştur. Yeni yapılanlar için mal sahipleri fedakarlığı

Yazan :

Refik Halid KARAY

göze alıyor; zira kira tâyini hususunda takyidat yoktur; ayrıca hava parası ekseriya bütün masraflı karşılamaktadır.

Lâkin eski binalara on senedir el sürülüyor; bunların eler tutar yerli kalmamıştır. Ucuzluğa doğru gidilmediğine ve kira bedelleri de daha fazla arttırılmıyacağına göre bakımsızlık yıllarca daha sürüp gidecektir. Netice ne olacak? Purl purl duran yeniler yanında bir sürü harabeler sıralanacak, o suretle de evvelâ şehrin umumî manzarası çirkinleşecek; sonra, zamanında az masrafla yapılacak bir tamir, vakti geçince inşaat kadar para harcanmasını icabettirecek.

Esasen zor durumda, bulunan mal sahipleri bunu başaramıyacaklar. Başaramayınca da o binalar tabii ömürlerinden önce çökecekler veya çökmüş bir hal alacaklar. Hepimiz gözlerimizi yeni binalara dikeceğiz ve harabeden kurtulup mamuruna taşınmak arzusuna düşeceğiz.

Hele yeni yapılar çoğalınca bütçesi azıcık müsait olanlar kapağı buralara atacaklar; vaktinden evvel harabeleşenler de tabiatle kıymetlerinden kaybedecekler. Hâdiseler hem iktisadî bakımdan, hem de çehircilik itibarıyla zararlı bir meseledir. Kiralık binalar bir daha kolay kolay bellerini doğrultamayacak vaziyete düşmüşlerdir.

Uğradığım apartmanlara bakıyorum: Evvelâ bütün ahşap kısımların, kapı ve çerçevelerin yağlı boyaları kırılmış, aşınmıştır. Pencere çerçeveleri ise zamanla çürümüş, değiştirilmeden kullanılacak halden çıkmıştır. Damlar yer yer akıyor; duvarlar rutubetli emmiş, badana tutmamaktadır. Baca şapkaları ve boruları çoktan uçmamış mıdır? Hele sifonları işleyen ev nâdirdir. Hamam ve bulaşık boruları da çoğunda tıkalıdır.

Mal sahibi, eline geçen paraya bakıyor, azlığına kızıyor, Adeta «yıkılsın, kurtulayım!» deyip gıçıyor. Kiracının hüsnüniyeti de olsa ekseriya parası yoktur ki yaptırınsın... Denemek isteyenler de amele ücretinin ve eşya flatının yüksekliğinden dolayı bu gibi işlere yanaşamıyorlar.

Patlayan bir kurşun boruyu lehimletmeğe kalkışsanız pazarlık on liradan açılıyor. Bir sifonu işler vaziyete sokmak için benden on dört lira aldılar. Üç gün sonra tekrar bozuldu. Zira tamir çağı geçmişti; yenilemek lâzım geliyordu. Flatını sormaktan bile korktum.

Beyoğlunda vukua gelen kaza dolayısıyla demin «ecel» in iki neviden bahsetmiştim. Bizde bir de «kaza ve kader» meselesi vardır ki tetkikine girişilse yalnız hülâsa etmek için beş, on makale yazmak icabeder. Basitlene bakalım.

Naci Lûgatî bile meselâ «kaza» kelimesini tarife girişince, çerçevesi dahilinde olmamakla beraber bazı izahat vermekten kendini alamamıştır. Kaza, «mukadderatin sahat zuhura gelmesi» imiş. Bir de hikâye anlatıyor: Hzretî Ömer Şamda taun yani veba olduğunu işittince şehre girememiş, uzaklaşmış. Biri sormuş: «Ya Emirülmüminin, kazadan firar mı ediyorsun?» Şu cevabı almış: «Kader mademki kaza suretini bulmamıştır, def'i Allahtan istenebilir!»

Farsça bir manzumenin tercümesini de koymuş: «Kaza, Adeta beş parmaklı bir şahıstır ki bir

kimseden kâim almak istediği zaman parmağının ikisile gözünü kapar, ikisile de kulaklarını tıkır, birini de dudakları üzerine koyarak (sus!) der.»

Beyoğlunda ve muhtelif tarihlerde iki kadının ölümüne sebeb olan beş parmaklı kaza, bu gibi zahmetlere lüzum görmemiştir. Zira gözleri kapamasa, kulakları tıkamasa, ağzını da örtmeseydi — tepeden indiği için — yine vukuuna mâni olmak imkânsızdı.

Artık buna «kader - mukadderat» demeliyiz.

Naci, «kader» hakkında da pek uzun malûmat vermektedir; hattâ «kader» ile «kaza» arasındaki farkı da belirtmeğe çabalamaktadır. Vaktile ders olarak da okuduğum halde izahı güçtür; daha doğrusu bugünün kafasına sokmakta çok zorluk çekilir; felsefesini sindirmek de yorucudur.

Yeni (Sözlük) «kaza» ya kısaca «kimsenin eli olmadan meydana gelen zararlı olgu» diyor ki isabetli bir tarif sayılamaz. «Kader» için söylediği de şu: «Düşmez bir karar ile kimi vakti iyilik ve en çok fenalık hazırlamış bulunduğu inananın mevhum ve timsel kuvvet.» Tevfik Fikretten de bir misal yazılmış:

Bugün açız gene lâkin yarın,
İlmidederim.
Sular biraz daha sakinleşir... ne çare kader!

Kader ve kaza bahsi edebiyatımızda epeyce yer tutar. Ekrem bey diyor ki:

Eğerçi çaresi yok emirdir kaza
vü kadar

Şairler «Sözlük» ün mevhum diye anlattığı kuvvete pek inanırlardı. Hele «takdir» şeklini giren «kader» ile «tedbir» i hemen daima bir arada zikrederlerdi; hep tedbirin faydasızlığını ileri sürerlerdi:

Bedihidir ki uymaz her zaman
tedbir takdire

«Mukadder» sözü de öyledir; Abdülhak Hâmit:

Mukaddermiş bu matemler
ezelden

Dememiş midir? Edebiyatımızda daha bir çok misaller vardır. Meşhurlarından biri de şudur:

Kimsenin haddi değil takdir
tagyir eylemek

Hattâ daha ileriye vararak şairler tedbir aramanın faydasızlığını, takdire körkörüne itaat lüzumunu tavsiye bile ederler. Tedbir almak beyhudedir, boşuna vakt geçirmektir, oyundur, kendini aldatmadır; mukadderatin cilvesini bilenler, olacağa çırpınmadan boyun eğmelidirler:

İtmez evkatın telef bâzice-i
tedbir ile

Aşinalık eyliyenler şive-i
takdir ile

Türkçemizde «kader» ile «takdir», «mukadderat» ve «tecelliyat» ın karşılığı «alın yazısı»dır. Bir yazı ki evvelden yazılmış olmakla beraber vukuundan önce okunamaz.

Hattâ bunun çocukluğumda dinlediğim ve hâlâ unutamadığım korkunç, acayip bir masalı da vardır: Adamın biri karda giderken bir kuru kafa bulmuş; ayağı ile itip geçiyormuş, gözüne tam alın hizasında fosforlu bir yazı ilişmiş: «Neydim? Ne oldum? Daha ne olacağım?»

— Allah Allah, demiş. «Neydim? Ne oldum?» u haydi anlamam; fakat kuru kafa haline geldikten sonra artık «ne olacağım» ı kaldı mı?

Kafayı evine getirmiş, itina ile sarıp sarmalılarak dolaba saklamış. Bir gün odaya girmiş ki — kocasının ölmüş bir sevgilisinin başını sakladığı şüphesine düşen — karısı kıskançlığından bu kafayı şîşe geçirip ocakta çatır çatır yakıyor. Adameğiz o zaman alın yazısındaki nükteyi kavramış ve demiş ki:

— Kuru kafa daha ne olacağı-

nı merak etmekte haklıymış!

Filvaki ölümden sonra, hattâ yıllarca sonra başa gelecekler vardır. Meselâ şimdi herhangi bir tahkikat için cesetin morga kaldırılıp parça parça edilmesi yahut kemiklerin denize atılarak mezar üstüne — Ayazpaşadaki gibi — apartmanlar, oteller ve tiyatrolar kurulması gibi...

Ölümler bile mukadderata tâbi olmakta devam ediyor.

Refik Halid KARAY

